

Josep Pin i Soler: El personatge i la competència lingüística. Discurs llegit el dia 20 d'abril de 2017 en l'acte de recepció pública de Joan Martí i Castell a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i contestació de l'Acadèmic numerari Manuel Jorba. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, 2017, 199 p.

Joan Martí i Castell, catedràtic emèrit de Filologia catalana de la Universitat Rovira i Virgili, i gran coneixedor de la història de la llengua catalana, ens ofereix en aquest llibre un valuós estudi lingüístic sobre una figura bastant controvertida de les lletres catalanes. Martí i Castell, autor d'estudis de referència sobre la llengua catalana medieval, com els ja clàssics, *El català medieval, la llengua de Ramon Llull* (Barcelona, Indesinenter, 1981) o *Estudi lingüístic dels Usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XIII* (Barcelona, Curial / PAM, 2002), en aquest cas emprèn l'estudi d'un escriptor pertanyent a una època molt més recent, demostrant així els seus extensos coneixements sobre la història de la llengua catalana.

En la primera part del llibre hom analitza amb profunditat la figura de Pin i Soler: el seu caràcter, la seua ideologia, les relacions socials que va tenir al llarg de la seua vida, la polèmica sobre la relació de Pin amb el catalanisme o amb l'espanyolisme, la seua competència lingüística i l'actitud crítica que mantingué respecte a les *Normes ortogràfiques* de Pompeu Fabra. En la segona part del treball Joan Martí fa un estudi lingüístic detallat dels escrits de Pin i Soler, seguint el mètode filològic d'anàlisi diacrònica de textos.

Es tracta d'un estudi crític de la personalitat d'un home controvertit, situat en el seu context històric. Martí i Castell reproduceix i analitza algunes mostres de la correspondència de Pin, que ajuden a conèixer de primera mà la seua figura, i les relacions personals que va mantenir amb escriptors contemporanis, com Narcís Oller, Josep Yxart o Víctor Balaguer, entre altres.

Joan Martí desmunta alguns tòpics que s'han difós sobre Pin, com el seu suposat integrisme religiós, quan en realitat no fou «mai dogmàtic ni intransigent en qüestions religioses» (p. 19). Igualment, apel·la al context històric per entendre la posició de Pin en el conflicte entre Catalunya i Espanya, en una època en què la gran majoria de pensadors polítics catalans «era catalanista i espanyolista» (p. 20), «en què dominava el bilingüisme diglòssic i desequilibrat», quan «no es veia com a evident la relació entre llengua i nació» i «era difusa la frontera entre catalanisme i nacionalisme» (p. 22). Martí i Castell prova que, en aquest context, Pin i Soler va demostrar a bastament el seu compromís amb Catalunya i amb la llengua catalana, amb «una visió encertada d'allò que convenia per al redreçament cultural» (p. 24), com el seu projecte de traducció dels clàssics, i amb una sensibilitat global del domini lingüístic català, atent a la variació diatòpica de la llengua catalana, no únicament a Catalunya, sinó també al País Valencià i a les Illes Balears.

Un altre dels prejudicis sobre Pin i Soler afecta la seua competència lingüística, que s'ha posat en dubte, segons Martí i Castell, perquè hom ha associat, de forma errònia, la ideologia atribuïda a Pin amb el domini en l'ús de la llengua. I tot això quan, en realitat, «d'anàlisis a fons sobre la llengua de Pin n'hi ha poquíssimes» (p. 30). Contràriament, Joan Martí demostra que la competència lingüística de Pin «és manifesta», i que va fer servir amb habilitat els diversos registres de la llengua catalana, incloent-hi els registres formals.

Aquesta primera part del llibre acaba amb una interpretació de l'article de Pin i Soler *Protesta contra les «Normes ortogràfiques»* (1913). S'hi observa la manca de coincidència de fons de Pin amb Fabra respecte a qüestions essencials, com el concepte de llengua nacional o la importància que en la reforma ortogràfica haurien de tenir els criteris diatòpic i etimològic. Com diu Martí i Castell, encara que amb algunes de les observacions de Pin, Fabra hi podria estar d'acord, la idea que tenia l'escriptor tarragoní sobre la possibilitat d'ortografies diferents segons el lloc d'origen de cada escriptor resultava totalment inviable per a fer del català una llengua de cultura.

La segona part del llibre, la més extensa, correspon a l'anàlisi lingüística de l'obra de Pin i Soler, feta a partir de textos periodístics situats entre 1868 i 1905, en els quals, segons Martí i Castell, «és més

diffícil que hi hagin intervingut els correctors», i que presenten «un ús lingüístic més acostat a l'esponant» (p. 36).

Tenint en compte que els textos seleccionats són anteriors a la normativa ortogràfica de l'IEC (1913), i que en aquests textos Pin no disposà de “punts de recolzament segurs” en matèria ortogràfica (p. 37), Martí i Castell deixa fora de l'estudi l'aspecte ortogràfic, i es centra en la morfologia, la sintaxi, el lèxic i les unitats fraseològiques. Així mateix, subratlla algunes solucions estilísticament destacables de la producció de Pin i Soler, n'extrau consideracions metalingüístiques i referències a actituds sociolingüístiques.

No és la intenció de l'autor fer un estudi basat en un buidatge exhaustiu de l'obra de Pin i Soler, però inclou i comenta amb precisió els trets lingüístics característics d'aquesta producció. En el cas de concurrència de formes per a una mateixa funció, si bé no presenta tots els casos de l'una o de l'altra, assenyalava quina és la majoritària. Tot i no ser un treball de dialectologia, sinó d'història lingüística, Joan Martí esmenta alguns dialectalismes fets servir per Pin i Soler.

En la morfologia estudia la convivència de les formes plenes (*lo, los*) i reforçades (*el, els*) de l'article, el gènere d'alguns noms (*mar, costum*), els pronoms personals tònic i àton; en el darrer cas assenyalava com una constant «la tendència als pronoms àton plens i no reduïts» (p. 40). També estudia els pronoms relatius, on apareix algun ús arcaïtzant, com l'ús de *qui* per al cas recte i *que* per a l'oblic, i els pronoms indefinits, els adjectius possessius i els numerals. En el cas dels possessius observa que les formes àtones són habituals. Això mateix s'aprecia en altres escriptors catalans de l'època, a pesar que actualment els possessius àton són excepcionals. Josep Moran també observava que en un document familiar barceloní de 1772 apareixien els possessius febles, i considerava probable que fossen els propis de l'ús escrit, i que en el llenguatge col·loquial devien alternar amb els forts.¹ També és notori en el cas dels possessius l'ús de *llur* com «una solució gairebé del tot sistemàtica en Pin» (p. 43), tot i que aquesta forma devia tenir aleshores un caràcter exclusivament literari, com ocorria ja a la segona meitat del segle XVIII en el document familiar del Pla de Barcelona que hem esmentat. Per tant, casos com aquest, o com l'ús arcaïtzant de *qui* per al cas recte, proven que Pin i Soler tenia un model de llengua literària diferenciat de la llengua parlada, i on la tradició jugava un paper important.

En la morfologia verbal Pin s'inclina de vegades per usos tradicionals i literaris com el pretèrit perfet perifràstic, però en altres ocasions es decideix per formes més innovadores i dialectals, com les reduccions verbals amb clític en *coneixe'ls* i *digue'm*, que Martí i Castell considera que es fan servir «d'una manera abusiva en el català actual» (p. 45). De vegades, utilitza algunes formes més inusuals com el participi de passat *ellescut* i la construcció pronominal *passar-se* amb el sentit d'«esdevenir-se».

Acaba el capítol de la morfologia amb els adverbis, la preposició i la conjunció.

En el capítol de la sintaxi es troben observacions molt detallades d'aspectes poc estudiats en gramàtica històrica, com la presència o absència de l'article, les construccions adversatives cultes, les construccions partitives, les frases comparatives modals, les frases anacolútiques o l'ordre dels mots a la frase. Altres aspectes que Joan Martí tracta en aquest capítol són els pronoms àton, el pronom relatiu, el verb, l'adverbi, la preposició i la conjunció.

El lèxic és el component gramatical al qual dedica Martí i Castell un major nombre de pàgines en el llibre (p. 66-130). Germà Colón² fa anys ja cridava l'atenció sobre la necessitat de fer un “despullament” del vocabulari dels escriptors catalans. D'aquesta manera es trobarien tant noves paraules com nous sentits no registrats en els diccionaris històrics. Més recentment, Jordi Ginebra³ demostra que l'estudi sistemàtic del lèxic d'un autor, com Àngel Guimerà en el seu cas, permet rebatre determinades

1. MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep (1994): *Treballs de lingüística històrica catalana*. Barcelona, PAM, p. 158.
2. COLÓN, Germà: «La lexicografia catalana: realitzacions i esperances», dins COLÓN, Germà (ed.) (1977): *Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, PAM, p. 11-35.
3. GINEBRA, Jordi (2006): «Sobre el lèxic de l'obra teatral d'Àngel Guimerà», en *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. LIII. Homenatge a Josep Gulsoy I*, Barcelona, PAM, p. 103-121.

idees generals, poc fonamentades, sobre la qualitat del seu llenguatge. Per tot això, són molt benvinguts treballs com el de Martí i Castell sobre el vocabulari d'un escriptor català, ja que representen un pas important i necessari tant per al coneixement sense prejudicis de la seua llengua com per a la història del lèxic català en general. Tot i no ser un despullament exhaustiu del vocabulari, que, com ja hem dit abans, no és l'objectiu de Martí en aquesta ocasió, és un estudi molt complet, que recull les paraules de més interès lexicogràfic emprades per Pin i Soler.

El lèxic està classificat en apartats: registres, arcaïsmes, terminologia o llenguatge d'especialitat, neologismes i formes de creació pròpia, vària, onomatopeies i interjeccions, dialectalismes, diminutius, llatinismes, estrangerismes i castellanismes. Aquesta classificació tan detallada, que inclou també subapartats, facilitarà la consulta del vocabulari per part del lector, el qual, si està interessat per algun dels grups en concret, podrà accedir-hi fàcilment. Únicament notem a faltar un ordenament alfabètic dels mots dins de cada apartat, que h'auria millorat la consulta. D'altra banda, en l'estudi del lèxic l'autor té en compte els diccionaris normatius (el *DGLC* i el *DIEC*), però la consulta dels diccionaris històrics podria haver resultat també d'interès per complementar la informació, per exemple, el verb *encalabrinar(-se)*, absent, en efecte, dels diccionaris normatius, figura en el *DCVB* i en el *DECat*.

L'apartat dels dialectalismes demostra que Pin, a més del seu dialecte, coneixia altres varietats com el balear i el valencià, les quals, segons Martí i Castell, pogueren deixar la seua empremta en l'obra de Pin i Soler. L'estudi dialectal del lèxic de Pin ratifica la proximitat d'aquest dialecte al català occidental, amb el qual comparteix diversos noms i variants formals, com *xic* 'noi', *xiquet*, *carabiner*, *professó*, *llangosta*, *morros* 'llavis', *moixó*, etc. El mot *mano* 'noi, xic', usat per Pin, i, segons diu Martí i Castell, "molt freqüent a Marçà i a d'altres contrades veïnes", ens recorda *manyó*, *manya*, documentat en valencià des del segle XVII, i que avui, segons el *DCVB*, es conserva al Maestrat i a Castelló.

És també destacable l'espai dedicat a l'estudi de les unitats fraseològiques (p. 131 a 159), classificades en locucions, frases fetes i proverbis. S'hi recullen diversos fraseologismes no registrats en els diccionaris normatius.

Resulten especialment una novetat en aquest tipus d'estudis, i un encert per part de Martí i Castell, els tres darrers apartats de l'anàlisi lingüística. En el primer, «Solucions estilísticament destacades», s'analitza l'estil literari de Pin i Soler i la seua habilitat en l'ús del llenguatge. Joan Martí estudia també en aquest apartat els fenòmens del canvi de codi i de la barreja lingüística en la prosa de Pin. En l'apartat «Referències metalingüístiques» s'analitza la capacitat de Pin i Soler de reflexionar sobre la llengua catalana, i també sobre la castellana, i en l'últim, «Referències sociolingüístiques» s'analitzen algunes idees de Pin sobre el català, que revelen el seu compromís amb un ús normalitzat de la llengua pròpia. Situats en el seu context, tant aquest apartat com l'anterior, ens ajuden a entendre millor les actituds lingüístiques sobre el català i sobre el castellà, tant de Pin com dels seus contemporanis.

Segueixen unes conclusions i un «Epíleg manllevat» amb la reproducció d'unes paraules d'Antoni Rovira i Virgili en la mort de Josep Pin i Soler.

Tenint en compte que el llibre procedeix del discurs en l'acte de recepció pública de Joan Martí i Castell a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i la posterior contestació de l'acadèmic numerari Manuel Jorba, les pàgines finals del llibre les ocupa el «Discurs de contestació» d'aquest acadèmic. Jorba hi fa una semblança professional de Joan Martí, i, a partir de l'estudi de Martí i Castell, una valoració interessant de la figura de Pin i Soler.

En conclusió pensem que, en conjunt, el llibre representa un estudi detallat de la llengua de Pin i Soler, no únicament des del punt de vista intern, de les formes lingüístiques, sinó també dels aspectes socials de la llengua, com són els usos i la consciència lingüística. Només d'aquesta manera, i situant l'autor en el seu context històric, com fa Martí, hom es pot formar una visió encertada d'un escriptor, i superar els prejudicis formats des d'aproximacions impressionistes o parcials.

Joaquim MARTÍ MESTRE
Universitat de València